

A The Paris Review interjúja Vladimir Nabokovval

A kérdések többségét Herbert Gold nyújtotta át nekem 1966 szeptemberében tett montreaux-i látogatása alkalmából. A többi (amelyek meg vannak csillagozva) George A. Plimptontól kaptam postán. Az egész interjú a *The Paris Review* 1967. októberi számában jelent meg.

– Jó reggelt. Hadd tegyek fel önnek negyven-egynéhány kérdést.

– Jó reggelt. Készen állok.

– Önben nagyon erős a Humbert Humbert és Lolita közötti kapcsolat erkölcsstelenségének érzése. Hollywoodban és New Yorkban ugyanakkor gyakran szövődik viszony negyvenen túli férfiak és Lolitánál alig idősebb lányok között. Akár össze is házasodnak, anélkül, hogy különösebb felháborodást váltanának ki ezzel, sőt inkább mindenki biztatja őket.

– Nem bennem erős az érzés, hogy Humbert Humbert és Lolita kapcsolata erkölcstelen, hanem Humbertben. Ez őt izgatja, nem engem. Én fűtyülök rá, hogy milyen a közerkölcs akár Amerikában, akár másutt. Különbözik pedig azoknak az eseteknek, amikor negyvenen túli férfiak elvesznek tizenéves vagy épp csak húszon túli lányokat, semmi közük Lolitához. Humbert a „kislányokat” szerette, nem egyszerűen a „fiatal lányokat”. A nimfácskák gyermeklányok, nem pedig sztárocskák vagy „szexibabák”. Lolita nem tizennyolc, hanem tizenkét éves volt, amikor Humbert rátalált. Talán emlékszik rá, hogy amikor tizennégy éves lesz, „korosodó szeretőjének”¹ nevezi.

– Egy kritikus azt mondta önről, hogy „olyanok az érzései, mint senki másnak”. Van ennek értelme ön szerint? Vagy azt jelenti ez, hogy ön jobban ismeri az érzéseit, mint mások az övéiket? Vagy hogy ön más szinteken ismerte meg magát? Vagy egyszerűen azt, hogy önnek különleges az élettörténete?

– Nem emlékszem erre a cikkre, de ha a kritikus ilyen kijelentést tett, akkor az bizonyosan azt jelenti, hogy szó szerint több millió ember érzéseit vizsgálta meg, legalább három országban, mielőtt ilyen következtetésre jutott. Ha így van, akkor tényleg ritka madár vagyok. Ha viszont egyszerűen csak a családja vagy a klubja tagjait vonta kérdőre az érzéseikről, akkor nem lehet komolyan beszélni a megállapításáról.

– Egy másik kritikus azt írta, hogy az ön világi „statikusak”. „Lehet, hogy a megszállottság fesszültté teszi őket, de nem esnek szét úgy, mint a mindennapi valóság világi.” Egyetért ezzel? Van valami statikus abban, ahogyan a dolgokat szemléli?

– Kinek a „valósága”? Hol „mindennapi”? Hadd vessem fel, hogy maga a „mindennapi valóság” kifejezés tökéletesen statikus, mert feltételez egy olyan helyzetet, amely állandóan megfigyelhető, lényegileg objektív és univerzálisan ismert. Gyanítom, hogy maga csak kitalálta a „mindennapi valóságnak” ezt a szakértőjét. Se ez, se az nem létezik.

¹ Békés Pál fordítása

– A szakértő létezik (megnevezi). Egy harmadik kritikus azt mondta, hogy ön „lealacsonyítja a hőst”, éspedig „oly mértékben, hogy pusztá számokká változnak egy kozmikus bohózatban”. Én nem értek egyet ezzel; Humbertnek, bármennyire komikus, mégiscsak van egy megható és állandó vonása – a romlott művésze.

– Én másképp fogalmaznék: Humbert Humbert egy hiú és kegyetlen nyomorult, aki el tudja érni, hogy „meghatónak” lássuk. Ez a jelző az igazi, könnyektől szivárványos értelmében csak az én szegény kicsi leánykámra alkalmazható. Amellett hogyan tudnék számok szintjére „lealacsonyítani” olyan alakokat, akiket én magam teremtettem? Az ember „lealacsonyíthat” egy életrajzíró, de nem egy fantomot.

– * E. M. Forster kifejtette, hogy a fő alakjai olykor átveszik az uralmat, és ők diktálják a regény menetét. Volt valaha ilyen problémája, vagy ön mindig tökéletesen ura az eseményeknek?

– Az ismereteim Forster urat illetően egyetlen regényre szorítkoznak, amely nem tetszett; különben pedig nem ő találta ki ezt az elcsépelet kis badarságot a lázadó regényalakokról. Ugyanolyan régi, mint az írópenna, bár az ember persze óhatatlanul együtt érez az ő alakjaival, ha próbálnak kievickélni abból az utazásból Indiába, vagy bárhová viszi is el őket. Az én alakjaim gályarabok.

– * Clarence Brown a Princetoni Egyetemről rámutatott, hogy meglepő hasonlóságok vannak a műveiben. Azt írja, hogy ön „rendkívül repetitív”, és hogy a lehető legkülönbözőbb formákban ugyan, de lényegében mindig ugyanazt mondja. És hogy „Nabokov múzsája a sors”. Tudatában van annak, hogy „ismétli magát”, vagy, más szavakkal, hogy műveiben egyfajta tudatos egységre törekszik?

– Azt hiszem, nem láttam Clarence Brown esszéjét, de ebben lehet, hogy van valami. A derivatív írók azért látszanak olyan sokszínűnek, mert sok más – hajdani és mai – író utánóznak. A művészi eredetiség ugyanakkor csak önmagát tudja másolni.

– * Mit gondol, van egyáltalán valami értelmes célja az irodalomkritikának? Akár általában, akár konkrétan az ön könyveit illetően? Van, hogy tanulságosnak találja?

– A kritika célja az, hogy mondjon valamit egy könyvről, melyet a kritikus vagy olvasott, vagy nem. A kritika lehet tanulságos abban az értelemben, hogy némi információt ad az olvasóknak, beleértve a könyv szerzőjét is, a kritikus intelligenciájáról vagy becsületességéről, vagy mindkettőről.

– * És a szerkesztő? Találkozott már olyannal, aki tudott önnek irodalmi tanácsokat adni?

– „Szerkesztőn”, gondolom, a korrektort érti. Ezek között ismertem végtelenül tapintatos, finom és kristálytisza embereket, akik úgy vitattak meg velem egy pontosvesszőt, mintha becsületbeli kérdésről lenne szó – mint ahogy egy művészeti kérdés gyakran az is. De találkoztam néhány pöffeszkedő, leereszkedő, brutális alakkal, aki próbált „tanácsokat adni”, amikre mindig csak egy mennydörgő „stet” volt a válaszom.

– Ön egy lepkegyűjtő, aki becserkészi az áldozatait? Ha igen, akkor a nevetése nem ijeszti el őket?

– Ellenkezőleg, a renyhe biztonság állapotába ringatja őket, amit egy rovar akkor érez, amikor holt levélnek álcázza magát. Bár semmi esetre sem vagyok a műveimről szóló írások möhő olvasója, történetesen emlékszem egy esszére, melyet egy ifjú hölgy írt, aki entomológiai szimbólumokat próbált találni a prózámban. Akár szórakoztató is lehetett volna az esszéje,

ha rendelkezik némi csekély tudással a lepkékről. Sajnos, teljes tudatlanságról tett tanúbizonyságot, és az általa használt zagyva kifejezések csak bosszantón abszurdak voltak.

– *Hogyan magyarázná az úgynevezett orosz „fehér emigránsoktól” való távolságtartását?*

– Nos, történelmi értelemben magam is „fehér emigráns” vagyok, mivel minden orosz, aki, miként az én családom is, a bolsevik zsarnokság első éveiben hagyta el Oroszországot, miután ellenezte az új rendszert, tág értelemben „fehér emigráns” volt és marad. De ezek a menekültek olyan sok társadalmi csoportra és politikai frakcióra bomlottak szét, mint az egész nemzet a bolsevik puccs előtt. Nem tartok kapcsolatot „feketeszásasokkal”, mint ahogy úgynevezett „bolsevizálókkal” vagy „rózsaszínekkel” sem. Ugyanakkor vannak barátaim az értelmes alkotmányos monarchisták között éppúgy, mint értelmes szociálforradalmárok között. Apám régi vágású liberális volt, és nem bánom, ha engem is régi vágású liberálisnak bélyegeznek.

– *Hogyan magyarázná a mai Oroszországtól való távolságtartását?*

– Mint az újabban reklámozott hamis olvadással szembeni mély bizalmatlanságot. Mint a jövőt elvárhatatlan gyalázatok folyamatos átérzését. Mint tökéletes közömbösséget mindazzal szemben, ami egy mai hazafias *szovjetszkij* embert mozgat. Mint mély megalégedést, amiért már 1918-ban megéreztem a leninizmusban rejlő *mescsansztvó*-t (kispolgári önelégültséget, nyárspolgáriságot).

– ** Hogyan értékeli ma Blokot és Mandelstamot és a többi jelentős költőt, aki az ön távozását megelőző években alkotott Oroszországban?*

– Fiatalon, több mint fél évszázaddal ezelőtt olvastam őket. Blok költészetét azóta is szenvedélyesen szeretem. A hosszú költeményei gyengék, a híres *Tizenketten* pedig borzalmas, valami hamis primitív hangon szól, melybe a költő feszengve bugyolálta be a művét, a végén rábiggyesztve még egy rózsaszínű, kartonpapírból kivágott Jézus Krisztust is. Ami Mandelstamot illeti, őt is kívülről tudtam valamikor, de nem voltam olyan szenvedélyes rajongója. Ma, tragikus sorsának prizmáján át nézve nagyobbak tetszik a költészete, mint amilyen valójában. Mellékesen jegyzem csak meg, hogy az irodalomprofesszorok ma is különböző iskolákba sorolják ezt a két költőt. Igazából csak egy iskola létezik: a tehetségé.

– *Tudom, hogy az ön műveit olvassák és támadják a Szovjetunióban. Mit szólna hozzá, ha ki is adnák netán?*

– Ó, állok elébe. Ami azt illeti, az Editions Victor épp kiadja a *Meghívás kivégzésre* című regényem eredeti, 1935-ös orosz kiadásának reprintjét, egy New York-i kiadó (a Phaedra) pedig a *Lolitá*-t a saját orosz fordításomban. Biztos vagyok benne, hogy a szovjet állam boldogan fogja hivatalosan elismerni azt a regényemet, amelyben mintha a hitleri rendszert jósolnám meg, és a másikat is, amiről pedig azt gondolhatják, hogy élesen elítélem benne az amerikai motelrendszert.

– *Volt valaha kapcsolata szovjet állampolgárokkal? Ha igen, miféle?*

– Gyakorlatilag semmilyen, igaz, egyszer, a harmincas évek elején vagy talán a húszas évek végén, színtiszta kíváncsiságból beleegyeztem, hogy találkozzam a bolsevik Oroszország egyik ügynökével, aki azon ügyködött, hogy emigráns írókat és művészeket csábítson vissza az akolba. Kettős neve volt, Taraszov és valami, és írt egy *Csokoládé* című regénykét, és úgy gondoltam, elszórakozok vele egy kicsit. Megkérdeztem tőle, megengedik-e majd, hogy sza-

badon írjak, és elhagyhatom-e Oroszországot, ha mégsem tetszik ott nekem. Azt felelte, annyira lefoglal majd az, hogy mennyire tetszik ott nekem, hogy időm se lesz az újbóli távozás gondolatát fontolgatni. Amellett, mondta, tökéletesen szabadon választhatok majd a számos téma közül, melyek feldolgozását Szovjet-Oroszországban bőkezűen engedélyezik az íróknak, úgymint kolhozok, gyárak, fakisztáni falvak – ő, se szeri, se száma az izgalmas témáknak. Közöltem, hogy én unalmasnak találom a kolhozokat etcetera, és nyomorult csábítóm hamarosan letett rólam. A zeneszerző Prokofjevvel több szerencséje volt.

– *Amerikainak tartja magát?*

– Igen. Olyan amerikai vagyok, mint az április Arizonában. A növény- és állatvilág, a nyugati államok levegője a kapocs számomra az ázsiai és sarkvidéki Oroszországgal. Természetesen túl sokkal tartozom az orosz nyelvnek és az orosz tájaknak ahhoz, hogy megérinthessék a szívemet holmi amerikai regionális írók, vagy az indián táncok, vagy a töklepény spirituális tartalma; ugyanakkor elfog valami meleg, könnyed büszkeség, amikor megmutatom a zöld amerikai útlevelemet az európai határokon. Az amerikai ügyek durva kritikája sért és dühít. A belpolitikában erős antiszegregacionalista vagyok. A külpolitikában határozottan a kormány oldalán állok. Ha pedig kételyeim támadnak, mindig egy egyszerű módszert követek: azt a döntést pártolom mindenben, ami a legkellemetlenebb a Vörösöknek és a Russelleknek.

– *Van olyan közösség, melybe érzése szerint beletartozik?*

– Nem igazán. Egészen sok olyan embert tudnék megnevezni, akiket kedvelek, de ezek, ha a való életben, egy valódi szigeten összegyűlnének, nagyon vegyes társaságot alkotnának. Amellett, mondjuk, egészen jól érzem magam olyan amerikai értelmiségiek társaságában, akik olvasták a könyveimet.

– ** Mi a véleménye az egyetemi világról mint alkalmas vagy alkalmatlan környezetről egy író számára? A cornelli tanárkodása konkrétan miben segítette vagy épp hátráltatta az írói munkáját?*

– Egy elsőrangú egyetemi könyvtár, kényelmes kampusszal körülötte, kiváló hely egy író számára. Persze, ott van az ifjak oktatásának problémája. Emlékszem, egyszer, nem a Cornellén, két szemeszter között, az egyik hallgató egy tranzisztoros rádiót hozott az olvasóterembe. Majd kijelentette, hogy 1) klasszikus zenét hallgat, 2) hogy „halkan” hallgatja, és hogy 3) „nyáron különben sincs sok olvasó”. Én ott voltam, mint egyfős sokaság.

– *Hogyan jellemezné a kapcsolatát a mai irodalmi közösséggel? Edmund Wilsonnal, Mary McCarthyval, a folyóirat-szerkesztőkkel és kiadókkal, akikkel kapcsolatban áll?*

– Az egyetlen alkalom, amikor bármilyen íróval együtt dolgoztam, huszonöt évvel ezelőtt volt: Puskin *Mozart és Salieri*-jét fordítottam Edmund Wilsonnal a *New Republic* számára; meglehetősen paradox emlék ez számomra annak fényében, hogy Wilson olyan bolondot csinált magából tavaly, amikor volt bátorsága megkérdőjelezni, hogy értem a *Jevgenyij Anyegin*-t. Mary McCarthy viszont éppenséggel nagyon kedves volt hozzám nemrégiben, szintén a *New Republic*-ban, bár határozottan az az érzésem, hogy igen sokat adott hozzá a maga angyalgökeréből Kinbote szilvapudingjának gyér világához. Girodiast jobb, ha most nem említtem. Az *Evergreen*-ben válaszoltam az Olympia Press antológiájában megjelent skorbutos cikkére. Egyébiránt minden kiadómmal kiváló a kapcsolatom. Catharine White-tal és Bill Maxwell-lel a *The New Yorker*-ből olyan meleg barátságot ápolok, hogy arról még a legarrogánsabb szerző sem tudna hála és öröm nélkül beszélni.

– *Mesélne egy kicsit a munkamódszeréről? Előre meghatározott vázlat szerint dolgozik? Egyik részről a másikra ugrál, vagy egyenletesen halad a mű elejétől a végéig?

– A mű mintája megelőzi a művet. Van egy keresztrejtvény, amelyben úgy töltöm ki az üres részeket, ahogy épp kedvem tartja. Ezeket a részeket kartotéklapokra írom, amíg az egész regény el nem készül. Ebben tehát rugalmas vagyok, de az eszközeimet illetően nagyon kényes: mindig vonalas Bristol kartotéklapokat használok és jól kihegyezett, nem túl kemény, rádiós ceruzát.

– Létezik egy bizonyos képe a világról, amelyet szeretne kibontakoztatni? A múlt nagyon is jelenvaló az ön számára, még egy olyan, a „jövőben” játszódó regényben is, mint a Baljós kanyar. Nosztalgistának mondaná magát? Melyik időben élne a legszívesebben?

– A csendes repülőgépek, kecses légiciklik és felhőtlen, ezüstsínű egék eljövendő világában, amelyben párnázott föld alatti utak rendszere hálózza be a földet, s a teherautókat mint Morlockokat számúzik majd oda. Ami a múltat illeti, nem bánám, ha a téridő különféle szögleteiből sikerülne elővarázsolni bizonyos elveszett tárgyakat, például a buggyos nadrágot és a hosszú, mély fürdőkádat.

– Tudja, nem muszáj feltétlenül válaszolnia minden Kinbote-szerű kérdésemre.

– Soha nem vezet jóra, ha elkezdjük kihagyni a trükkös kérdéseket. Folytassuk!

– A regényírás mellett mi az, amit a legjobban szeret – vagy szeretne – csinálni?

– Ó, hát természetesen lepkékre vadászni és tanulmányozni őket. Az irodalmi ihlet örömei eltörpülnek annak gyönyöre mellett, amikor az ember felfedez egy új szervet a mikroszkóp alatt, vagy egy új fajt az iráni vagy perui hegyekben. Nagyon is lehetséges, hogy ha nem lett volna forradalom Oroszországban, teljesen csak a lepkekutatásnak szentelem magam, és soha egyetlen regényt sem írok.

– Mi a legjellegzetesebb poszoszty a mai irodalomban? Előfordul, hogy ön is érzi a poszoszty bűnének kísértését? Vagy netán el is követett ilyen bűnt?

– A poszoszty-nak sok árnyalata van. Nyilván nem írtam le őket elég világosan a Gogolról szóló kis könyvemben, ha ön úgy gondolja, bárkinek is fel lehet tenni a kérdést, hogy csábítja-e a poszoszty. Vulgáris közhelyek, a nyárspolgáriság minden megnyilvánulása, utánzatok utánzatai, álmélységek, a nyers, idióta és becstelen álirodalom – ezek persze nyilvánvaló példák. De ha meg akarjuk találni a poszoszty-ot a mai irodalomban, a freudi szimbolizmusban kell keresnünk, a molyrágta mitológiákban, a társadalmi és humanista üzenetekben, a politikai allegóriákban, az osztályok vagy a fajok jelentőségének túlzott kiemelésében meg azokban a zsurnaliszta általánosításokban, amiket mindannyian ismerünk. A poszoszty szólal meg az olyan kijelentésekben, mint „Amerika nem jobb, mint Oroszország” vagy „Mindannyian osztozunk Németország bűnében”. A poszoszty virágai virítanak az olyan kifejezésekben, mint „az igazság pillanata”, „karizma”, „egzisztenciális” (már ha komoly értelemben használják), „dialogus” (a nemzetek közötti politikai tárgyalások értelmében) és „szótár” (ha épp egy idiótáról van szó). Egy lélegzet alatt említeni Auschwitzot, Hirosimát és Vietnámot felforgató poszoszty. Egy nagyon elit klubhoz tartozni (amely egy zsidó nevet visel – a pénztárosását) sznob poszoszty. Egy-egy trehány könyvkritika gyakran poszoszty, de feldereng a poszoszty bizonyos kifinomult esszéikben is. A poszoszty nevezi Blank urat nagy költőnek, és Bluff urat nagy regényírónak. A poszoszty egyik kedvenc táptalaja mindig a Művészeti Kiállítás volt: ott

olyan úgynevezett szobrászok művelik, akik épületbontó munkások szerszámaival dolgoznak, idióta forgattyús tengelyeket építenek rozsdamentes acélból, zen öntvényeket, poliszti-rén búbostyúkokat, klotyóbéli *objet trouvé*-kat, ágyúgolyókat, húsgombóckonzerveket. Megcsodálhatjuk az úgynevezett absztrakt művészek gabinetti-falmintáit, a freudi szürrealizmust, dérfoltokat és Rorschach-pacákat – ez mind ugyanolyan silány, mint az akadémikusok „Szeptemberi reggel”-e vagy „Firenzei virágáros lány”-a volt fél évszázaddal ezelőtt. Hosszú a lista, és természetesen mindenkinek megvan a maga *béte noire*-ja, a maga fekete macskája ebben a sorban. Az enyém egy légitársaság reklámja: egy alázatos nyomorult felszolgálja az ételt egy fiatal párnak – a nő elragadtatottan nézi a szendvicskét, míg a férfi sóváran bámulja a légikísérő hölgyet. Ja, és természetesen a *Halál Velencében*. Láthatja, milyen széles a skála.

– *Vannak olyan kortárs írók, akiknek a munkáit nagy élvezettel követi?*

– Van néhány ilyen író, de nem nevezem meg őket. Az anonim élvezet senkit sem sért.

– *Van, akit kínkeservesen követ?*

– Nincsen. Sok elfogadott író számomra egyszerűen nem létezik. Nevük üres sír fölé van vésvé, könyveik makettek, abszolút senkik az én olvasói ízlésem szerint. Brecht, Faulkner, Camus és sokan mások számomra abszolút semmit sem jelentenek, és le kell győznöm a gyanút, hogy összeesküvést szőttek az agyam ellen, amikor látom, hogy a kritikusok simán elkönnyvelik „nagy irodalomnak” Lady Chatterley kopulációit vagy a tökéletesen hamis Pound úr pretenciózus badarságait. Úgy vettem észre, hogy ő egyébként már elfoglalta Schweitzer doktor helyét egyes házakban.

– ** Mint Borges és Joyce csodálója, ön is hasonló élvezettel ámtja az olvasót mindenféle trükkökkel, szójátékokkal és fejtörőkkel. Mit gondol, milyennek kell lennie a kapcsolatnak olvasó és író között?*

– Nem emlékszem semmilyen szójátékra Borgesnél, igaz, csak fordításban olvastam. Mindenesetre az ő finom kis meséi és miniatűr minótauroszaik semmiben sem hasonlítanak Joyce nagy gépezeteire. Nem találok sok fejtörőt az ő legragyogóbb regényében, az *Ulysses*-ben sem. Másfelől ki nem állhatom a *Finnegans Wake*-et, amelyben a cikornyás szöszöveget rákos burjánzása aligha tudja jóvátenni a folklór és a szimpla, túlságosan szimpla allegória borzalmas jovialitását.

– *Mit tanult Joyce-tól?*

– Semmit.

– *Ne már!*

– James Joyce semmilyen módon nem volt hatással rám. Az első rövid találkozásom az *Ulysses*-szel 1920 körül történt a Cambridge-en, amikor egy barátom, Peter Mrozovski, aki hozott egy példányt Párizsból, a szobámban fel-alá trappolva felolvasott egy-két csípős részletet Molly monológjából, amely, *entre nous soit dit*, a könyv leggyengébb fejezete. Tizenöt évvel később, amikor már kiforrott író voltam, és nemigen kívántam se megtanulni semmit, se lemondani bármiről is, végül elolvastam az *Ulysses*-t, és roppantul tetszett. A *Finnegans Wake* viszont hidegen hagy, mint minden dialektusban írt regionális irodalom – legyen az akár a zseni dialektusa.

– *Nem készül könyvet írni James Joyce-ról?*

– De nem csak róla. Szándékomban áll kiadni egy sor húszoldalas esszét különböző művekről
 – *Ulysses*, *Bovaryné*, Kafka *Átváltozás-a*, *Don Quijote* stb. Mindegyiknek a cornelli és harvardi előadásaim képezik az alapját. Kéjesen emlékezem, ahogy ízekre szedtem a *Don Quijoté*-t, ezt a kegyetlen és nyers régi könyvet, hatszáz hallgató előtt a Memorial Hallban, némely konzer-
 vatívabb kollégáim nagy riadalmára és bosszúságára.

– *És mi a helyzet az egyéb hatásokkal? Puskin?*

– Valamelyest, de nem jobban, mint ahogy, mondjuk, Tolsztojra és Turgenyevre volt hatással Puskin művészetének büszkesége és tisztasága.

– *Gogol?*

– Ügyeltem rá, hogy ne tanuljak tőle semmit. Tanárként Gogol gyanús és veszélyes. A legrosszabb munkáiban, amilyenek az ukrán írásai, fabatkát sem ér; a legjobbakban pedig utolérhetetlen és utánozhatatlan.

– *Bárki más?*

– H. G. Wells volt a kedvencem gyerekkoromban. Igazi, nagy művész. *A szenvedélyes barátok*, az *Ann Veronica*, *Az időgép*, a *Vakok országa* – ezek mind sokkal jobbak, mint bármi, amit Bennett, Conrad vagy éppenséggel Wells bármelyik kortársa alkotott. A társadalmi elmékedéseit persze nyugodtan át lehet ugrani, de a szerelmei és fantasztikus történetei ragyogóak. Volt egy szörnyű pillanat az egyik vacsoránál a szentpétervári házunkban, amikor Zinaida Vengerov, a fordítója, egy biccentés kíséretében közölte velem: „Tudja, az én kedvencem öntől *Az elveszett világ*.” „A háborúra gondol, amit a marsiak elveszítettek”, szólt közbe apám gyorsan.

– *Tanult valamit a hallgatóitól a Cornellen? Vagy tisztán csak anyagi okokból tanított? A tanítás megtanította valami fontos dologra?*

– A tanítási módszerem megakadályozta, hogy igazi kontaktus alakulhasson köztem és a hallgatóim között. Legjobb esetben visszamondtak ezt-azt az agyam tartalmából a vizsgákon. Minden előadásomat nagy szeretettel, kézzel írtam, majd legépeltem, és komótosan felolvastam a diákok előtt, néha megállva, hogy átírjak egy mondatot, néha pedig megismételve egy bekezdést – az emlékezet ösztökélése végett, ami ugyanakkor ritkán váltott ki bármilyen változást a szavaimat lejegyző csuklók ritmusában. Örültem, hogy van néhány gyorsírásszakértő a hallgatóságban, remélve, hogy átadják az általuk eltárolt információt kevésbé szerencsés társaiknak. Hasztalan próbáltam elérni, hogy hús-vér megjelenéseimet felváltsák magnóra vett szövegekkel, amiket az egyetemi rádión keresztül sugároznának. Ugyanakkor gyönyörűséget leltem az elismerő kuncogásban, amely felhangzott az előadóterem valamely meghitt zugából az előadásom egyik-másik pontján. A legnagyobb jutalmat az olyan hajdani diákjaimtól kapom, akik tíz vagy tizenöt évvel később egyszer csak levelet írnak nekem, és elmondják, hogy most már értik, mit kívántam tőlük, amikor arra kértem őket, hogy képzeljék el Bovaryné rosszul lefordított frizuráját, vagy a szobák elrendezését Samsáéknál, vagy a két homoszexuálist az *Anna Kareniná*-ban. Nem tudom, tanultam-e bármit is a tanításból, de az biztos, hogy felmérhetetlen mennyiségű izgalmas információt gyűjtöttem össze, miközben tucatnyi regényt elemeztem a diákjaim számára. A fizetésem, ahogy azt történetesen ön is tudja, nem volt éppen királyi.

– *Van valami, amit szeretne elmondani arról, mennyiben segítette a munkáját a felesége?*

– Tanácsadóként és döntőbíróként ő felügyelte a munkámat, amikor az első prózai műveimet írtam a húszas években. Minden elbeszélésemet és regényemet legalább kétszer felolvastam neki. Aztán gépelés és korrektúrázás közben újraolvasta őket, meg akkor is, amikor ellenőrizte a fordításokat több nyelven. Egy napon 1950-ben, a New York állambeli Ithacában ő volt az, aki leállított, és azt kérte, hogy gondoljam ezt át még egyszer, amikor a technikai nehézségek és a kételyeim miatt a *Lolita* első fejezeteit a kerti égetőbe akartam dobni.

– *Milyen a viszonya a műveinek fordításaival?*

– Azon nyelvek esetében, amiken én és a feleségem tudunk olvasni – az angol, az orosz, a francia és valamelyest a német és az olasz – az az alapelv, hogy minden mondatot szigorúan ellenőrzünk. A japán vagy török fordítások esetében igyekszem nem elképzelni a katasztrófákat, amelyekkel bizonyára minden oldal tele van.

– *Milyen tervei vannak?*

– Írok egy új regényt, de erről nem tudok beszélni. Egy másik tervem, amit már egy ideje dédelgetek, hogy megjelentetem az egész *Lolita*-forgatókönyvet, amelyet Kubricknak készítettem. Jóllehet Kubrick épp eleget átvett belőle ahhoz, hogy jogilag a forgatókönyv szerzőjének tekinthessem magam, a film épp csak egy homályos és szegényes bepillantást ad abba a csodás műbe, amelyet elképzeltem, és jelenetről jelenetre megírtam hat hónap alatt egy Los Angeles-i villában. Nem azt akarom mondani, hogy Kubrick filmje gyenge; a maga módján elsőrangú, de egészen más, mint amit megírtam. A mozi gyakran hozzáad egy kis *poszloszty*-ot a regényhez, amelyet eltorzít a maga görbe tükrében. Kubrick, azt hiszem, elkerülte ezt a hibát, de sohasem fogom megérteni, hogy miért nem követte az útmutatásaimat és az álmaimat. Nagy kár; de legalább annyit szeretnék elérni, hogy az emberek olvashassák az én *Lolita*-forgatókönyvemet az eredeti formájában.

– *Ha ki kellene választani egy, csakis egy könyvet, amiről emlékezni fognak önre, melyik lenne az?*

– Az, amit épp írok, pontosabban, aminek a megírásáról most ábrándozom. De persze a *Lolita*-ról fognak emlékezni rám. Meg a *Jevgenyij Anyegin*-ről írt munkámról.

– *Mit gondol, van valamilyen feltűnő vagy titkos hiányossága íróként?*

– A természetes szókincs hiánya. Fura dolog ezt bevallani, de így igaz. A birtokomban lévő két eszköz közül az egyiket, az anyanyelvemet, nem használhatom, és nemcsak azért, mert nincs orosz olvasóközönségem, hanem azért sem, mert fokozatosan elhalványult bennem az orosz nyelv közegében való verbális kalandozások izgalma, miután 1940-ben angolul kezdtem írni. Az angol nyelvem, a második eszköz, amely mindig a rendelkezésemre állt, ugyanakkor meglehetősen merev és mesterkéltséggel, éppenséggel talán megfelelő egy napnyugta vagy egy rovar leírásához, de nem tudja leplezni a szintaxis szegényességét vagy a konyhanyelv hiányosságait, amikor a legrövidebb útra lenne szükségem a raktár és a bolt között. Egy öreg Rolls-Royce nem mindig hasznosabb egy egyszerű dzsipnél.

– *Mi a véleménye az írók mostanában bevett rangsorolásáról?*

– Igen, észrevettem, hogy ebben a tekintetben a hivatásos kritikusaink valóságos bukmérek lettek. Ki a menő, ki került ki a pikszisből, és hol van már a tavalyi hó. Mindez nagyon szórakoztató. Kicsit sajnálom, hogy rólam megfeledkeznek. Senki sem tudja eldönteni, hogy középkorú amerikai szerző vagyok, vagy egy öreg orosz – vagy egy kortalan nemzetközi torzszülött.

– Mit bánt meg a legjobban a pályafutásából?

– Hogy nem jöttem hamarabb Amerikába. Jó lett volna New Yorkban élni a harmincas években. Ha lefordították volna akkor az orosz könyveimet, az talán megdöbbenetete és megtanította volna valamire a lelkes szovjetbarátokat.

– Származik valami jelentős hátránya a mostani hírnevéből?

– A *Lolita* híres, nem én. Én egy homályos, duplán homályos író vagyok, akinek nem lehet ki-ejteni a nevét.

M. NAGY MIKLÓS fordítása

NABOKOV DIÁKJAI KÖRÉBEN, 1948.

Néhány mártír meditációba merül, kezüket összekulcsolják a fejük mögött. Egyikük tompa tekintettel, reménnyel és gyűlölettel telve mered rám, a tiltott tudás forrására. Egy szemüveges lány az asztalomhoz lép, és megkérdezi: „Professzor, Kafka szóval azt szeretné, hogy azt írjuk... Vagy csak a kérdés első felére kell válaszolni?” A C mínuszok nagy diákszövetsége, a nemzet gerince rendíthetetlenül körmöl tovább. [...] Mikor elcsípem a nekem szegezett pillantásokat, a szemek rögvest áhítatosan a plafon felé fordulnak. Az ablakok bepárásodnak. Fiúk hámozzák ki magukat pulóvereikből. Lányok rágják gyors ütemben rágóikat. Tíz perc, öt perc, lejárt az idő. (Nabokov egy 1964-es interjúban a vizsgáztatásról)